

KS. WALDEMAR GRACZYK

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa

Recenzja książki: Leszek Zygmunt, Biskup Jakub z Kurdwanowa herbu Syrokomla (ok. 1350–1425), Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2020, ss. 405

W nurcie badań nad dziejami Kościoła katolickiego w Polsce ważne miejsce zajmują opracowania poświęcone biskupom, których rola i znaczenie w procesie prawno-organizacyjnego kształtowania się struktur diecezji jest niekwestionowana. Każdy biskup, będąc rządcą diecezji, w okresie swego pontyfikatu tworzy jakiś odcinek jej dziejów. Decyduje o wszystkich sprawach na podległym swojej jurysdykcji terytorium. Wydaje ustawy i rozporządzenia normujące życie religijne wiernych, tworzy nowe urzędy i instytucje, pomocne w sprawnym administrowaniu diecezją. Aby w pełni zrozumieć rolę i znaczenie posługi biskupiej, należy spojrzeć na nią z perspektywy wszystkich istniejących w diecezji instytucji, wraz z wszelkimi przejawami życia religijnego, społecznego, kulturalnego i politycznego. Biskup Jakub z Kurdwanowa herbu Syrokomla (ok. 1350–1425), którego monografia ukazała się na rynku księgarskim w 2020 r., napisana przez cenionego mediewistę Leszka Zygnera, jest zaliczany do najwybitniejszych biskupów diecezji płockiej na przestrzeni jej niespełna tysiącletnich dziejów. Jego pozycję i znaczenie ukazuje działalność ustawodawcza i organizacyjna na Mazowszu, szczególnie w diecezji płockiej.

Książka została wydana bardzo starannie przez Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, w ramach serii wydawniczej zatytułowanej *Ecclesia clerusque temporibus medii aevi*, zaopatrzona w spis treści, streszczenie w języku niemieckim, a przede wszystkim w przydatne indeksy: postaci historycznych oraz autorów. Na korpus książki składają się cztery rozdziały: *Droga do biskupstwa płockiego; Pasterz i rządcą diecezji płockiej; Działalność kościelna poza diecezją płocką* oraz rozdział czwarty – *Polityk i dyplomata*. Zwieńczenie stanowią podsumowanie zawierające charakterystykę osoby biskupa Jakuba oraz wykaz skrótów i bibliografia.

Pochodzenie społeczne w średniowieczu było czynnikiem ważnym, wręcz decydującym w uzyskaniu urzędów i godności, zarówno państwowych, jak i kościelnych. Szczególnie ważne było pochodzenie z rodu szlacheckiego. O biskupie Jakubie wiadomo, że był herbu Syrokomla i pochodził z małopolskiego Kurdwanowa (obecnie dzielnica Krakowa – Podgórze). Autor książki przekonywająco rozprawił się z tezą (powielaną do chwili obecnej) od czasu wydania przez Stanisława Zachorowskiego w Krakowie w 1915 r. opracowania omawiającego działalność ustawodawczą i organizacyjną biskupa płockiego Jakuba, w którym wprowadził do historiografii Korzkiew jako miejsce jego pochodzenia. Teza ta była wielokrotnie weryfikowana przez historyków, w tym przez Autora omawianej monografii. Dzisiaj nie ma wątpliwości, że miejscem pochodzenia biskupa Jakuba jest nie Korzkiew, lecz Kurdwanów.

Wychodząc od ustalenia podstawowych kwestii biograficznych, pochodzenia późniejszego biskupa Jakuba z Kurdwanowa, zaprezentowania najbliższej rodziny, odbywanych studiów uniwersyteckich, uwieńczonych stopniem doktora dekrétów (Bologna), przez jego działalność na dworze papieskim, zakończył Leszek Zygmunt rozdział pierwszy opisem okoliczności, które doprowadziły do objęcia przez Jakuba z Kurdwanowa biskupstwa płockiego. Na podstawie badań porównawczych, wykorzystując bogatą literaturę przedmiotu odnoszącą się do polityki obsady biskupstw w Polsce średniowiecznej, Autor podkreślił, że decydującą rolę w przypadku biskupa Jakuba i objęciu przezeń stolicy biskupiej w Płocku odegrali królowa Jadwiga i król Władysław Jagiełło. Do takiego wniosku doszedł Leszek Zygmunt, analizując przekaz Jana Długosza na temat sporu biskupa Jakuba z księciem mazowieckim Januszem I.

Od połowy XIV w. Mazowsze pozostawało w zależności lennejszej od króla Kazimierza Wielkiego (zdaniem Ewy Suchodolskiej proces przekształcania Mazowsza w lenno Korony dokonał się pomiędzy 1351 a 1355 r.)¹. Zawarta umowa miała charakter czasowy, bowiem Kazimierz Wielki zwolnił księcia mazowieckiego od wszelkich zobowiązań, gdyby okazało się, że umrze, nie pozostawiając po sobie męskiego potomka². Taka sytuacja utrzymała się do chwili śmierci Kazimierza Wielkiego, czyli do roku 1370. Po jego śmierci następcy nie czuli się zobowiązani do respektowania umowy zawartej przez króla z książętami mazowieckimi. Ludwik Węgierski zażądał złożenia hołdu od księcia Siemowita IV. Sprzeciw strony mazowieckiej stał się przyczyną konfliktu. Hołd złożył dopiero książę Siemowit IV Jagiello, najpierw przez przedstawicieli, a później osobiście, jeszcze przed koronacją, która miała miejsce w 1386 r. Zależność lenna Mazowsza nie przeszkadzała w prowadzeniu przez książąt własnej polityki, a wpływ na obsadę biskupstwa płockiego był niewątpliwie dla nich ważnym czynnikiem budowania zaplecza politycznego. Biskupi płocky bowiem aktywnie uczestniczyli w ówczes-

¹ E. Suchodolska, *Dzieje polityczne (połowa XIII – połowa XIV w.)*, [w:] A. Gieysztor, H. Samsonowicz (red.), *Dzieje Mazowsza do 1526 r.*, Warszawa 1994, s. 210–211.

² W. Graczyk, *Paweł Giżycki, biskup płocki (1439–1463)*, Płock 1999, s. 37.

snych rozgrywkach politycznych, reprezentując doraźne interesy polityczne książąt Mazowsza. Stąd też nie dziwi, że pragnęli mieć na tym urządzie ludzi sobie oddanych i lojalnych.

Po tych zagadnieniach niejako wprowadzających Autor monografii poświęconej biskupowi płockiemu Jakubowi z Kurdwanowa przeszedł do omówienia jego działalności administracyjno-duszpasterskiej, podkreślając szczególne osiągnięcia na polu ustawodawstwa diecezjalnego. Wykształcenie prawnicze i zdobyte doświadczenie podczas pracy w Rocie Rzymskiej zaowocowało pracami nad zbiorem prawa partykularnego, które do dzisiaj jest zaliczane do najlepszych w piętnastowiecznym polskim Kościele. Uporządkowanie przepisów prawnokościelnych stało się motorem dla duszpasterskiej aktywności biskupa płockiego. Na szczególnie podkreślenie zasługuje jego niezwykła wręcz aktywność w rozwój sieci parafialnej diecezji (erygował około kilkudziesięciu parafii), osobiście fundując co najmniej kilka kościołów parafialnych w dobrach biskupów płockich (np. w Szelkowie czy Pniewie). Udało mu się skupić wokół siebie liczny zastęp duchowieństwa gruntownie wykształconego, realizatorów jego myśli. Wielu księży ze stopniami naukowymi wprowadził do kapituły katedralnej. Doceniając ich kwalifikacje, powierzał im określone urzędy, np. wikariusza generalnego i oficjała. W zarządzie diecezją wspomagała biskupa Jakuba kapituła katedralna. Od jej zgody i orzeczenia zależała często realizacja jego planów. Dlatego zabiegał to, aby wchodził do niej ludzie godni. Współdziałł kapituły katedralnej w zarządzaniu diecezją polegał na tym, że posiadała ona głos zatwierdzający, przede wszystkim w sprawach majątkowych.

Uzupełnienie działalności wewnątrzdiecezjalnej biskupa Jakuba z Kurdwanowa stanowi rozdział trzeci poświęcony jego aktywności kościelnej poza granicami diecezji płockiej. O wybijającej się pozycji biskupa płockiego świadczy jego udział w ważnych soborach reformistycznych w Pizie oraz w Konstancji, domagających się reformy Kościoła *in capite et in membris*, z racji na trwającą tzw. schizmę zachodnią Kościoła. Biskup Jakub w pełni popierał ideę reformy Kościoła, w czym nie był odosobniony. Wspierali go choćby z kręgu episkopatu polskiego: biskup krakowski Piotr Wysz czy biskup poznański Andrzej Łaskarz. Zwłaszcza na soborze w Konstancji podejmował starania zmierzające do zawarcia unii z Kościołem prawosławnym. Gruntowne wykształcenie, które zdobył, sytuowało go w gronie najważniejszych osób zarówno w państwie, jak i Kościele polskim przełomu XIV i XV w. Swoją wiedzę służył osobie króla Władysława Jagiełły w jego aktywności politycznej. W kontekście pozycji i uznania, jakimi się cieszył biskup Jakub z Kurdwanowa, Leszek Zygmunt, idąc w ślad za innymi badaczami (Anna Suprunik), postawił pytanie o jego udział i zaangażowanie w radzie książęcej. Odpowiadając na nie, podkreślił, że Jakub, będąc członkiem rady królewskiej, nie zasiadał w radzie książęcej na Mazowszu. Choć jego aktywność polityczna wykraczała poza Mazowsze, to – zdaniem Leszka Zygnera – w osobie i działalności biskupa Jakuba wyraźnie widać jego oscylowanie między książętami lennego

księstwa, królem polskim oraz zakonem krzyżackim. Jego postawa była odzwierciedleniem bieżących kierunków politycznych i pozostawała zależna od sojuszy i układu sił. Jego kontakty z państwem zakonnym, według Autora monografii, świadczą o jego politycznej otwartości, zweryfikowanej po 1410 r. Nie dziwi to poniekąd, bowiem na pograniczu mazowiecko-krzyżackim znajdował się duży kompleks dóbr zwany kluczem górznieńskim, stanowiący uposażenie biskupstwa płockiego, a biskup Jakub jako troskliwy pasterz zabiegał o dobro podległego jego jurysdykcji terytorium.

Do końca pozostał wierny relacjom, które łączyły go z królem Władysławem Jagiełłą. Mając to na uwadze, Leszek Zygmunt podkreślił prowokacyjny charakter wystąpienia na synodzie w Łęczycy w maju 1425 r. archidiakona płockiego Stanisława Pawłowskiego, delegata biskupa Jakuba i płockiej kapituły katedralnej, który oświadczył, że danina dla króla polskiego na rzecz walki z husytami, ogłoszona z polecenia papieskiego, nie dotyczy diecezji płockiej³. Diecezja ta leży bowiem na ziemi mazowieckiej, która ma swoich własnych niezależnych książąt. Nie podlegają oni królowi polskiemu ani też innemu władcy⁴. Leszek Zygmunt podzielił stanowisko Mariusza Webera, zdaniem którego działanie archidiakona inspirowane przez otoczenie króla Władysława Jagiełły miało na celu bardziej skompromitowanie książąt mazowieckich w oczach rycerstwa i niedopuszczenie Siemowita IV do akcji politycznej wymierzonej w sprawę następstwa tronu po urodzinach (1424) Władysława⁵.

W podsumowaniu Autor książki podkreślił, że biskup Jakub z Kurdwanowa jako rządcą diecezji płockiej okazał się utalentowanym prawodawcą, gorliwym pasterzem i administratorem dóbr biskupich. Niewątpliwie monografia Leszka Zygmunta poświęcona osobie znakomitego biskupa płockiego jest długo oczekiwaną na rynku wydawniczym biografią biskupa Jakuba z Kurdwanowa i będzie ceniona tak w środowisku badaczy zajmujących się dziejami Kościoła na Mazowszu, jak i szerzej – przez środowisko polskich mediewistów.

³ H. Samsonowicz, *Przesłanki tworzenia się narodu mazowieckiego na przełomie XV i XVI wieku*, [w:] *Narody, jak powstawały i jak wybijały się na niepodległość*, Warszawa 1989, s. 147.

⁴ Tamże.

⁵ M. Weber, *Król i jego lennik. Konflikty księcia mazowieckiego Siemowita IV z Władysławem Jagiełłą*, „Przegląd Historyczny” 2006, nr 2, s. 251–253.